

Ü

ع ا

ÜBBÎ
(الْأَبِّي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Hilfe
b. Ömer el-Veştâtî el-Übbî
(ö. 828/1425)

Tunuslu muhaddis ve müfessir,
Mâlikî kadısı.

745 (1344-45) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Berberî asıllı Veştât kabilesinden ve Tunus'un kuzeybatısında yer alan Kâf bölgesindeki Übbe köyündendir. En önemli hocası kendisinden naklî ve aklî ilimler sahasında çok faydalandığı İbn Araf'e'dir. Küçük yaşlardan itibaren İbn Araf'e'nin derslerine devam etti. Kelâm, fıkıh, tefsir ve tasavvufa dair birçok konuda onunla tartıştı, kendisine itirazlarda bulundu ve zamanla hocasının önde gelen talebelerinden biri oldu. Talebesinin itirazlarına cevap yetiştirmek için geceleri dahi çalışmak zorunda kaldığını belirten İbn Araf'e'nin, "Bir yanımda Übbî, bir yanımda Burzûlî gibi iki aslan varken beni uyku tutar mı?" dediği nakledilmektedir (Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 488). Übbî'nin diğer hocaları arasında Ebû'l-Abbas Ahmed b. İdrîs el-Bicâvî, Kâdî Ebû'l-Abbas Ahmed b. Haydere, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Kassâr, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs el-Muhâsibî ve Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ahmed el-Batranî'nin adları anılır.

Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, Übbî'nin birçok ilmî seyahat (rihle) yaptığını ve hacca gittiğini zikretmekle birlikte bir dönem bulunduğu Mehdiye dışında (Abdurrahman Avn, s. 121) nerelere seyahat ettiği bilinmemektedir. Übbî'nin hacca gitmiş olması ihtimali sonraki bazı kaynaklar tarafından zayıf görülmeyle birlikte (a.g.e., s. 127-128) onun Ahmed b. Abdullah el-Gazî ile Hicaz'da görüştüğüne dair kayıtlar vardır (DîA, XIII, 536). Erken yaşlarda Medresetü't-Tevfik'te (bugün Câmiatü'z-Zeytûne'ye bağlı el-Ma'hedü'l-âlf il'-hadâretî'l-İslâmiyye) ilim tahsiline başlayan Übbî, tahsilinden sonra aynı medresenin yakınlarındaki Câmiu'l-hevâ, el-Câmiu'l-kebir ve el-Câmiu'l-a'zam'da imamlık yaptı. Bu görevleri sırasında kendisinden pek çok talebe fıkıh, hadis ve tefsir okudu. İbn Nâcî,

Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Bâcî, Ebû İshak İbrâhim b. Fâid ez-Zevâvî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Kuheyl et-Tûnisî, Ebû Zeyd es-Seâlibî onun talebelerinden bazılarıdır. 808'de (1405) Cezi-re-i Kibeliyye (Kuzeydoğu Tunus) kadılığına tayin edilen Übbî, Ebû Fâris Azzûz'un idareciliği döneminde Tunus şehri müftülüğüne getirildi ve ölünceye kadar bu görevde kaldı. Übbî hem naklî hem aklî ilimlerle vâkif çok yönlü bir âlim olup kaynaklarda "Mağrib âlimi, hâfiz, müdekkik ve muhakkik" gibi nitelikleriyle zikredilmiştir. Daha çok hadis yönü ön plana çıkmakla birlikte aynı zamanda hocasının tefsirine notlar ilâve edecek derecede tefsir bilgisine ve kadılık yapacak derecede fıkıh ilmine sahipti. Şiirle uğraşmışsa da bu alandaki eserleri başarılı bulunmamıştır.

Eserleri. 1. *İkmâlü İkmâlî'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*. Übbî'nin en meşhur telifi olan bu eser Müslim'in ilk şerhlerinden ve fikhü'l-hadîs literatürünün en güzel örneklerinden biri olan Mâzerî'nin *el-Mu'lim*'i üzerine Kâdî İyâz tarafından yazılan *İkmâlü'l-Mu'lim*'in şerhi olup *Şaḥîḥu Müslim* ile birlikte neşredilmiştir (I-VII, Kahire 1327-1328/1909-1910; nşr. Muhammed Sâlim Hâşim, I-IX, Beyrut 1415/1994). Übbî *İkmâlü'l-İkmâlî* telif ederken Mâzerî, Kâdî İyâz, Ahmed b. Ömer el-Kurtubî ve Nevevî'nin şerhlerini esas almış, ayrıca hocası İbn Araf'e'nin görüşlerine sık sık atıfta bulunmuştur. Yararlandığı müelliflerin görüşlerini nakletmekle kalmayıp onları eleştirmiş, özellikle hadis usulüne dair konulara yer vermiş, dini doğru anlayabilmek için sünnete önem vermenin gerekliliği üzerinde durmuştur. Eserde Übbî'nin kendi dönemi ve çevresi hakkında başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler de yer almaktadır. Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî, *İkmâlü'l-İkmâl* üzerine *Mükemmîlû İkmâlî'l-İkmâl* adıyla bir muhtasar

yazmış ve bu iki eser birlikte neşredilmiştir (Riyad, ts. [Mektebetü't-Taberiyye]; nşr. Muhammed Sâlim Hâşim, Beyrut 1415/1994). Übbî'ye ve bu eserine dair Abdurrahman Avn tarafından hazırlanan doktora tezi yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *et-Taḳyîdû'l-kebir*. Bazı kaynaklarda *Tefsîrû'l-Ḳur'âni'l-'azîm* şeklinde kaydedilen eser Übbî'nin, hocası İbn Araf'e'nin tefsir derslerinde kaydettiği notlardan meydana gelmektedir. Nitekim esere *Tefsîru İbn 'Araf'e bi-rivâyeti'l-Übbî* veya *Taḳyîdû'l-Übbî 'alâ Tefsîri İbn 'Araf'e* şeklinde atf yapıldığı gibi (Abdurrahman Avn, s. 154) eserin çoğunun İbn Araf'e'ye ait olduğu da zikredilmektedir (Sa'd Gurâb, s. 107). Kitabın iki cüzü Hasan Mennâî tarafından *Tefsîrû'l-İmân İbni 'Araf'e bir rivâyeti'l-Übbî* adıyla yayımlanmıştır (Tunus 1986, 1987, 1990). 3. *Şerḥu Fûrû'î İbni'l-Hâcib*. Übbî'ye nisbet edilen eserin (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1256) günümüze ulaşım ulaşmadığı bilinmemektedir. 4. *Şerḥu'l-Müdevvene*. Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî tarafından müellife izafe edilmektedir (*Neylû'l-ibtiḥâc*, s. 487). 5. *ed-Dürretü'l-vüştâ fi müşkili'l-Muvaṭṭâ'*. *İkmâlü İkmâlî'l-Mu'lim*'in nâşiri M. Sâlim Hâşim eseri Übbî'ye nisbet etmekle birlikte (neşredeninin girişi, s. 8) aslında eserin Ebû Abdullah Muhammed b. Halef el-İlbîrî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır (*el-Fihrisü'ş-şâmil*, II, 781).

BİBLİYOGRAFYA :

Übbî, *İkmâlü İkmâlî'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim* (nşr. M. Sâlim Hâşim), Beyrut 1415/1994, neşredeninin girişi, s. 7-8; İbn Hacer, *Tebşîrû'l-müntebih*, I, 21; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtiḥâc* (nşr. Abdülhamîd Abdullah el-Herâme), Trablus 1408/1989, s. 487-488; *Keşfü'z-zunûn*, I, 557-558; II, 1256; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 265-266; Abdurrahman Avn, *Ebû 'Abdillâh el-Übbî ve kitabühü el-İkmâl*, Tunus 1983, s. 121, 127-128, 154; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Kitâbü'l-Ömr fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tûnisîyyîn* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, I, 330-335; *el-Fihrisü'ş-şâmil*: *el-Ḥadîş* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1991, II, 781; Sa'd Gurâb, *İbn 'Araf'e ve'l-menze'ur'l-aḳlî*, Tunus 1993, s. 99-109; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târiḥi't-türâşî'l-'Arabî*, Cidde 1422, IV, 279-280; M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-sahîh", *DîA*, VII, 126; Ahmet Akgündüz, "Gazzî, Ahmed b. Abdullah", a.e., XIII, 536; Hasan el-Mennâî, "el-Übbî", *Mv.AU*, I, 222-224.

İBRAHİM HATİBOĞLU